

**Коба М. М.,**  
доктор філософії в галузі права, доцент,  
доцент кафедри правового забезпечення  
та правоохоронної діяльності  
Київський інститут Національної гвардії України  
(м. Київ, Україна)

**Коба О. В.,**  
к.пед.н., старший дослідник,  
доцент кафедри управління підрозділами Національної гвардії України  
Київський інститут Національної гвардії України  
(м. Київ, Україна)

## **ДИТИНСТВО ПІД ЗАГРОЗОЮ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ**

Російсько-українська війна, що триває вже понад десятиліття, стала одним із найгостріших викликів сучасності. Вона не лише руйнує інфраструктуру, економіку та соціальні зв'язки, але й завдає непоправної шкоди фундаментальним правам людини, зокрема праву на життя. Особливо страждають діти – найуразливіша група, чиї права на безпеку, розвиток і гармонійне середовище опинилися під загрозою.

Війна перетворює дитинство на боротьбу за виживання: мільйони дітей залишаються без дому, доступу до освіти та медичної допомоги, зіштовхуються з фізичними та психологічними травмами. Окупація українських територій, примусова депортація, ракетні удари по цивільній інфраструктурі та насильство створюють середовище, в якому порушення природного права дітей стає системним явищем.

Ця війна піднімає важливе філософське та моральне питання: як виправдати будь-який конфлікт, якщо його ціною стають долі найменших та найбеззахисніших? Дослідження впливу російсько-української війни на права дітей дозволяє глибше осмислити, яким чином війна порушує основоположні принципи гуманізму та природного права.

Проблемі захисту прав дітей під час збройних конфліктів присвячено чимало досліджень як українських, так і зарубіжних фахівців у галузі міжнародного права. Це питання активно обговорюється в правничих колах, оскільки в останні роки воно набуло значної актуальності, а погляди дослідників з цього приводу часто розходяться.

Серед вітчизняних науковців, які приділили значну увагу цій темі, можна виділити М. А. Маніну, В. М. Репецького, В. М. Лисика, О. П. Мірошніченка, І. М. Жаровську, Г. В. Татаренко та інших. Серед зарубіжних вчених досліджують цю проблематику Кейт Гілмор - заступниця Верховного комісара ООН з прав людини, активно займається питаннями захисту дітей у зонах конфліктів; Марк Друмбл – видатний американський правознавець, присвячує свої праці питанням

міжнародного кримінального права та відповідальності за злочини проти дітей у конфліктах, а також охоплює теми, пов'язані з дітьми-солдатами, геноцидом та воєнними злочинами. Усе це свідчить про те, що тема залишається надзвичайно актуальною серед юристів-міжнародників.

Війна – це акт людських відносин, що проявляється у насильницьких та збройних діях, спрямованих, найчастіше, на вчинення певних загарбницьких актів. В результаті таких дій порушуються норми національного та міжнародного права, зокрема стандарти прав людини та норми галузі «права людини у період збройного конфлікту» (або гуманітарного права). Адже в умовах мирного часу положення міжнародного гуманітарного права не застосовуються, проте в умовах війни – «активізуються» [1].

Головним проявом війни є вчинення насильницьких актів проти населення, а саме: вбивства, поранення, каліцтва, що також залишають і психологічні травми у людини на подальше її життя. Діти є об'єктом систематичного негативного впливу протягом всього часу кризових ситуацій, особливо таких, як збройні конфлікти [1].

Російсько-українська війна, яка стала одним із найбільших гуманітарних викликів сучасності, оголила глибокі суперечності між нормами міжнародного права та реаліями збройного конфлікту. Діти, як найбеззахисніша частина суспільства, виявилися жертвами порушень основоположних прав, що виходять за рамки індивідуальних трагедій і стають частиною системної гуманітарної кризи. Саме війна позбавила українських дітей права на безпечне середовище, яке є основою їхнього фізичного та емоційного благополуччя. Ракетні удари по житлових районах, обстріли шкіл та лікарень створюють постійну загрозу для життя молодого покоління. Це порушує фундаментальне право, закріплене у Конвенції ООН про права дитини, яка передбачає першочерговий захист дитячого життя. Мільйони українських дітей втратили доступ до освіти через зруйновану інфраструктуру, окупацію та вимушене переміщення. Втрата освіти позбавляє молодь можливостей для інтелектуального розвитку, що є їхнім природним правом і ключовою умовою для самореалізації.

Як слушно зауважує М. Яцишин, під час війни є діти, які можуть бути розлучені з батьками, викрадені або примусово вивезені, як наслідок, при цьому втрачають доступ до освіти, медицини, їхнє життя піддається прямій загрозі, що є порушенням прав дитини. Наслідком вимушеного переміщення дітей є порушення права людини на житло, яке гарантується в ст. 47 Конституції України [2; 4].

У контексті війни дитинство перестає бути часом безтурботного зростання та розвитку. Натомість воно стає простором травм і втрат. У філософському аспекті це означає, що війна знищує саму ідею дитинства як етапу, що повинен бути вільним від насильства і страху. Діти, які переживають сьогодишню війну, зіштовхуються з сумним досвідом, що формує їхнє світосприйняття та впливає на психологічне здоров'я майбутніх поколінь.

Поділяємо думку Т. Вітчинової, яка зазначає, що права дитини – система можливостей, її комплексного психологічного, емоційного та інших аспектів

розвитку і росту в умовах середовища, якому вона існує. Оскільки дитина є повноцінним членом суспільства, вона також має свої права, деякі особливості реалізації яких обумовлені виключно тим фактом, що її фізична та розумова незрілість потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист. В залежності від віку дитини, законодавством передбачено різний обсяг та механізми реалізації її прав. Повноцінний та дієвий захист прав дитини є обов'язком держави [3 ].

Серед ключових міжнародних документів, які регулюють захист прав дітей у збройних конфліктах, варто виділити Конвенцію ООН про права дитини (1989), Женевські конвенції (1949) та їхні Додаткові протоколи (1977). Конвенція ООН про права дитини проголошує право кожної дитини на життя, гармонійний розвиток, освіту, доступ до медичної допомоги та захист від будь-яких форм насильства. В умовах збройного конфлікту ці права вимагають особливої уваги з боку держав-учасниць і міжнародної спільноти.

Женевські конвенції зобов'язують сторони конфлікту забезпечувати дітям, які опинилися в зоні бойових дій, належний захист. Примусове залучення дітей до військових дій суворо заборонено, а у випадках, коли життя дітей піддається безпосередній загрозі, необхідно вживати заходів для їхньої евакуації в безпечні зони.

Окрім цих документів, важливу роль відіграють інші міжнародні акти, які спрямовані на захист прав дітей та гуманітарну підтримку під час збройних конфліктів:

- Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000) - встановлює заборону на використання дітей віком до 18 років у збройних діях і зобов'язує держави вживати заходів для реабілітації дітей, які постраждали внаслідок конфлікту;

- Римський статут Міжнародного кримінального суду (1998) - визначає вербування або використання дітей-солдатів як воєнний злочин і передбачає притягнення до відповідальності осіб, які вчиняють такі дії;

- Всесвітня декларація про виживання, захист і розвиток дітей (1990) - акцентує увагу на забезпеченні основних потреб дітей навіть у надзвичайних умовах, включаючи збройні конфлікти;

- Хартія основних прав Європейського Союзу (2000) - включає положення, які гарантують особливий захист дітей у ситуаціях, що загрожують їхньому життю та добробуту, особливо в умовах війни;

- Резолюція Ради Безпеки ООН №1612 (2005) - передбачає створення моніторингових механізмів для документування та реагування на порушення прав дітей у зонах конфлікту та інші.

Українське законодавство, спрямоване на захист прав дітей, становить важливий правовий фундамент, покликаний забезпечити гідне дитинство навіть у кризових умовах. Конституція України, закони та нормативні акти, серед яких ключовими є Закон України «Про охорону дитинства», Сімейний кодекс, а також численні постанови Кабінету Міністрів, формують структуру, що має

забезпечувати дітям право на безпеку, розвиток і підтримку в умовах збройного конфлікту.

І все ж, попри існування зазначених міжнародних документів, у контексті російсько-української війни діти залишаються найменш захищеними та постійно піддаються смертельним ризикам через невпинні атаки країни-агресора. Політична залежність міжнародних інституцій, таких як ООН, та обмеженість їхніх реальних механізмів впливу значно послаблюють ефективність існуючих правових інструментів.

Для того щоб змінити цю ситуацію, потрібне ґрунтовне переосмислення існуючих механізмів захисту, введення більш жорстких санкцій проти порушників та пріоритизація прав дітей у зонах збройних конфліктів. Лише такі кроки здатні досягти балансу між нормами права та реальністю захисту наймолодших і найуразливіших членів суспільства.

Російсько-українська війна оголює парадокс сучасної цивілізації: прогресивні досягнення в галузях права, технологій та соціального розвитку виявилися безсилими перед обличчям систематичного знищення дитячих доль. Це викликає глибокі філософські роздуми про справжню цінність гуманізму у світі, де конфлікти перемагають мораль і співчуття.

Таким чином, війна в Україні не лише кидає виклик ефективності міжнародного права, але й ставить перед людством фундаментальні питання про його моральні й етичні основи. Доля дітей у цьому конфлікті – це дзеркало глобальної гуманітарної кризи, яка закликає до негайної дії та переосмислення ролі людини у світі, де насильство продовжує домінувати над правом і людяністю.

#### ***Список використаних джерел:***

1. Краснікова, О., Бодян, Д. (2023). Міжнародно-правовий механізм захисту прав дітей в умовах війни. *Прикарпатський юридичний вісник*, 107-111. DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v5.2023.21>
2. Яцишин, М. М. (2023). (Не) порушення прав людини в умовах російсько-української війни. *Проблеми забезпечення прав і свобод людини*. Волинський національний університет імені Лесі Українки. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/25164/3/pzpsl23-159-162.pdf>
3. Вітчинова, Т. М. (2024). Захитс прав дітей в умовах сьогодення. URL: [https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/60990/1/Zbirka\\_Aktualni\\_pytannya\\_suchasnoho\\_sotsiohumanitarnoho\\_znannya\\_2024-142-144.pdf](https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/60990/1/Zbirka_Aktualni_pytannya_suchasnoho_sotsiohumanitarnoho_znannya_2024-142-144.pdf)
4. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Марусаж, Х. А., Копельців-Левицька, Є. Д. (2023, October). МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ. In *The 2 nd International scientific and practical conference “Topical aspects of modern scientific research” (October 26-28, 2023) CPN Publishing Group, Tokyo, Japan. 2023. 609 p. (p. 600).*